

Таким образом, специальность, дефинированность, системность, мотивированность, словность – набор свойств термина, оказывающих влияние на выбор формы вербализации научного понятия в языке-рецепторе и в значительной степени объясняющих “предрасположенность” специального слова к заимствованию. С функционированием заимствования в языке-рецепторе связано появление у него слов-дублеров. Дальнейшее сосуществование, или коэкзистенция, терминов-дублетов в научном дискурсе осуществляется как взаимодействие вариантов и конкуренция факторов их предпочтения.

Литература

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике: Учебное пособие. – М.: Высш.шк., 1991. – 140 с.
2. Журавлева Т.А. Особенности терминологической номинации. Монография. – Донецк: АОО. Торговый дом “Донбасс”, 1993. – 253 с.
3. Культура русской речи. Учебник для вузов / Под ред. проф. Л.К.Граудиной и проф. Е.Н. Ширяева. – М.: Изд-во НОРМА, 2000. – 560 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.
5. Марчук Ю.Н. Основы компьютерной лингвистики. Учебное пособие. – М.: МПУ «Народный учитель», 2000. – 226 с.
6. Прохорова В.Н. Русская терминология (лексико-семантическое образование). – М.: Филологический факультет, 1996. – 125 с.
7. Пфандль Х. О силе и бессилии пуризма. Англицизмы и интернационализмы и их возможные альтернативы (на материале русского, словенского и хорватского языков) // Вопросы языкознания. – 2003. – № 6. – С. 108–122.
8. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология (монография). – К.: Издательство украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
9. Шевченко И.С. Фатическая метакоммуникативная функция языка // XI Международная конференция по функциональной лингвистике. «Функциональное описание естественного языка и его единиц»: Сборник научных докладов. – Симферополь, 2004. – С. 381–383.
10. Шелякин М.А. О понятии языковой прагматики и ее основных типах // XI Международная конференция по функциональной лингвистике. «Функциональное описание естественного языка и его единиц»: Сборник научных докладов. – Симферополь, 2004. – С. 383 – 385.

Статья поступила в редакцию 13.03.2006 г.

□

УДК 81'1

А. С. Зеленко

ЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАДИГМИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

Друга половина ХХ століття – це почасті функціонування початкової описової, компаративної з ХІХ ст.; уже пройденої у першій половині ХХ ст. структурної і нині повноцінно функціонуючих функціональної і когнітивної.

До речі, поняття лінгвістичної парадигми як загальнотеоретичного комплексу аксіом у мовознавстві певного періоду нині остаточно утверджується у сучасному мовознавстві.

Так, про лінгвістичні парадигми веде мову Т.В.Гамкрелідзе [4]. Зміна лінгвістичних парадигм нами констатується у посібнику із загального мовознавства [5]. Серед них називається класична описова, компаративна, структурна, генеративна, функціональна, когнітивна, лінгвістичного детермінізму. Наука перестає бути наукою, якщо процес пізнання не стає усвідомлено раціональним. Ми відзначаємо, що безкінечне нагромадження матеріалу, скажімо, за допомогою лінгвогеографування без його осмислення під кутом зору сучасної наукової лінгвістичної

парадигми невиправдане, бо це суперечить призначенню науки і мало дає користі не лише мовознавству у цілому, але й діалектології.

Останнім часом нами стали розрізнятися історія мовознавства й історія лінгвістичних парадигм саме під кутом зору ефективності науки. Розрізнення не термінологічне, а сутнісне, бо історія парадигм – то справді історія теоретичного мовознавства.

Катерина Сержим у своїй книзі [8] у теорії семасіології визначає етапи вивчення значення слова, значення граматичної категорії, лексичної парадигми, синтаксико-семантичний, або логіко-семантичний. Останній поглиблюється до кінця ХХ ст., постаючи вивченням речення у реальному мовленні, дискурсі [8, с. 143-144]. В історії розвитку теорії семантики дискурсу – це етап семантичного атомізму (вивчення значення окремого слова), що трансформується у кінцевий етап вивчення значення дискурсу [8, с. 146].

Між іншим, авторка відзначає необхідність сформування часткової методології у зв'язку з функціонуванням теорії дискурсу й відповідно з еволюцією змісту наукової семасіології – від лексичної денотативної до функціонально-категоріальної граматичної.

Як бачимо, виформування лінгвістичних парадигм означає з'яву часткової методології у мовознавстві у вигляді філософії мовознавства. Справді, визнання домінуючої лінгвістичної парадигми – це визнання часткової галузевої методології, скажімо, у мовознавстві – філософії мовознавства. Академік колишньої АН СРСР А. Мігдал у розвідці про Нільса Бора виділяє філософію фізики на відміну від власне філософії. Остання ученим асоціюється з дуже широким спектром конструктивних дослідницьких методів пізнання [6, с. 21].

Отже, питання про методологію у науці й мовознавстві розв'язується на основі визнання поняття галузевої наукової філософії, власне філософії мовознавства, що реалізується через категорію аспекту.

До речі, визнання стадіальності у концепції М.Я. Марра ми пов'язуємо з парадигматизацією теорії мовознавства. Пам'ятаємо, що розвиток мови може трактуватися як недискретний процес, тоді як його пізнання, природно, має дискретний характер.

Отже, констатуємо, що питання про лінгвістичну парадигму має не лише теоретичне, але й прикладне значення. Адже колишнє уявлення про, здавалося б, невизначене стале уявлення про мовознавство на сучасному етапі поступилося диференційованим короткочасним за часом парадигмам. Це не лише данина впливу зарубіжного мовознавства, але й практичним потребам конкретного матеріалу. Визначення сучасної парадигми – це передумова утвердження сучасного операціонального апарату дослідження.

Ми й раніше наголошували, що у процесі домінування у дослідженні мови певного аспекту спершу формуються проміжні галузі науки про мову, а пізніше – різні лінгвістичні парадигми.

Скажімо, у мовознавстві колишній дифузний лінгвістичний аспект розчленувався на синхронічний, діахронічний, генетичний, структурний, функціональний, ареальний, кількісний тощо.

У другій частині книги Ю.С. Степанова [10, с. 55-119] „Исторический принцип в современной лингвистике” аналіз методів здійснюється у зв'язку з розглядом лінгвістичних концепцій визначних мовознавців, зокрема Фердинанда де Соссюра, Л. Єльмслева, Є. Куриловича, Н. Хомського та ін. Фактично тут робиться спроба співвіднести різні прийоми (функціональний, чи функтивний, опозитивний, дистрибутивний, реконструкцію, моделювання з окремими певними лінгвістичними парадигмами – структурною, генеративною (породжуючою), компаративізмом тощо.

Визнання статусу різних лінгвістичних парадигм має можливість упорядкувати як лінгвістичний понятійний, так і визначити операціонально-дослідницький апарат. Скажімо, до останнього у лінгвістичних термінологічних словниках не визначено співвідношення синтаксеми, синтагми, предикатива, з одного боку, та співвідношення їх з фразою й реченням.

У даному випадку навіть усвідомлення розрізнення традиційного поняття речення й синтаксеми недостатнє для усвідомлення диференціації понять мови й мовлення. Здається, визнання розрізнення мови й мовлення дає можливість мовну функціонально значиму синтаксему співвіднести з мовленнєвою категорією — фразою.

З фразою як мовленнєвою категорією співвідносять не лише синтаксему, але й синтагму. Залишається визнати співвідношення синтаксеми й синтагми. Синтаксема також синтагма. Вона співвідноситься й з фразою. Якщо стосовно мовного статусу синтаксеми немає сумніву, як і статусу фрази як мовленнєвої, то не визначено характер синтагми. Можливо, синтагмі як категорії структурної лінгвістики відповідає традиційне поняття словосполучення, як поняттю синтаксеми відповідає поняття класичної лінгвістики речення.

Фраза як одиниця синтаксичної підсистеми не лише на рівні вираження (визначається відповідно паузами у вимові в усному мовленні й пропусками на письмі та відповідним інтонуванням за допомогою фразового наголосу й виділення його на письмі за допомогою зміни шрифту та схематичним відтворенням на письмі), але й в аспекті змісту (бо саме змістом визначається інтонування й ставиться фразовий наголос).

Модальність суб'єктивна й об'єктивна свої різновиди-члени розрізняє граматично значеннєво. Саме так розрізняються у категорії об'єктивної модальності — розповідність, питальність, спонукальність, банальність, умовність, переповідність, а в суб'єктивній модальності — значення звертання, вставності/вставленості, відокремлення/уточнення, однорідності. На жаль, все ще не визначено статус об'єктивної й суб'єктивної модальності, статус членів обох типів модальності, хоч уже започатковано традицію вставності, відокремлення тощо представляти як окремі синтаксичні граматичні категорії.

Члени речення за описовою парадигмою та компоненти предикатива як основи предикативної синтаксеми функціональної парадигми визначаються парадигматично, тоді як словосполучення в описовому мовознавстві й синтагми як непредикативні й предикативні синтаксеми у структурно-функціональній парадигмі визначаються синтагматично. Здається, синтаксема й синтагма є наслідками синтагматичного аналізу. Вони розрізняються знову ж таки змістом.

Так, Т.М.Ніколаєва [7] звертає увагу на взаємодію морфологічних засобів творення категорії особи дієслова на прикладі дієслова першої особи однини теперішнього часу дієслів теперішнього часу російських творів та дієслів ряду сімей мов та дейктичних часток. У примітці на 35-й сторінці вона звертає увагу на дифузність дейктичних часток в індоєвропейських та енісейських мовах, що помічене було В'яч. Вс.Івановим та Т.Поляковою.

Стосовно розрізнення методу й прийому, кваліфікування другого як складової частини першого ми опираємось на положення про тріадний характер методу. Тріадну структуру методу визначає фактично В.О.Аврорін, правда, без запропонованої нами диференціації аспекту, методу, прийому, процедури. «Здавалося б, під методикою тієї чи іншої науки слід розуміти систему ієрархічно зв'язаних дослідницьких прийомів, які дають достатні підстави надійно відібрати необхідні факти, їх критично проаналізувати, систематизувати на основі реально існуючих зв'язків і залежностей, синтезувати способи підсумування, максимально наближені до реальної дійсності. По-іншому, тут йдеться про характер і послідовність

кроків, що підводять нас до істини. Грубо кажучи, методика для науки — це те ж, що й технологія для виробництва» [1, с. 243].

У цьому переконуємось і ми, обґрунтовуючи методологію лінгвістичного детермінізму, в якому стрижневим постає еволюційний підхід у розвитку субстанції і процесі пізнання, а процес пізнання передбачає використання численних лінгвістичних категорій усіх без винятку лінгвістичних парадигм — від розрізняльної ознаки фонемі структуральної лінгвістики до наукової моделі світу когнітивної лінгвістики.

Скажімо, розуміння сутності функціональної лінгвістичної парадигми передбачає витлумачення понять значення, функції, функціонально-семантичної категорії, функціонально-семантичного поля, ядра поля, периферії його. У функціональній парадигмі поняття моделі (картини) використовується імпліцитно, мимохідь. На нього прийде черга у когнітивній парадигмі та лінгвістичному детермінізмі. Уже в кінці ХХ століття російськими мовознавцями робляться спроби на основі аналізу (фактично закономірностей) мовних явищ здебільшого в аспекті вираження реконструювати закономірності функціонування мовних явищ в аспекті змісту, що було започатковане в радянському мовознавстві акад. М.Я.Марром.

К.Сержим вважає, що фреймовий етап у дослідженні мови, взагалі у гуманітарних дисциплін поступився теорії соціальних репрезентацій, базованій на деяких ідеях, поняттях Е.Дюркгейма, Ж.Піаже, З.Фрейда [8, с. 20].

Т.І.Вендіна у процесі аналізу словотворення робить спробу відтворити мовну свідомість [2]. У книзі Ю.С.Степанова та С.Г.Проскурини наголошується на важливості й вагомості аналізу алфавітів та алфавітних текстів при відтворенні світової культури [9]. Сподівання на виявлення глибинних закономірностей функціонування через пізнання закономірностей будови мови констатує у своїй розвідці Т.М.Ніколаєва [7] уже з позицій когнітивної лінгвістики усвідомлено. Принцип синергетики аналізувати мовну систему структуровано-рівнево завдячує лінгвістичному детермінізму, що підсвідомо використовувану структуралізмом методикою усвідомлено домінантизує.

Той же таки лінгвістичний детермінізм продуктивно використовує й категорію моделі світу, диференційовану за співвіднесенням раціонального й емоціонального, завершивши її у концепції теоретика-компаративіста Вільгельма фон Гумбольдта.

Утвердження свідомості, превалювання раціонального понятійного мислення у тріаді мислення, що є компонентом власне свідомості з домінантизуючим понятійним мисленням, не означає, що усі дослідники мають користуватися однією (хай і модною) лінгвістичною парадигмою, а лише те, що будь-який дослідник-аналітик повинен бути обізнаним з усіма парадигмами і обирати ту з них, яка дає можливість проаналізувати зібраний фактичний матеріал залежно від об'єкта й аспекту дослідження.

Подальше ознайомлення з новітніми зарубіжними лінгвістичними парадигмами і сучасною класичною російською, представленою концепціями М.В. Всеволодової, Н.Ю. Шведової, переконує у правильності сказаного останньою, зокрема про те, що „у сучасній граматичній науці, вітчизняній і зарубіжній, існують найрізноманітніші описи граматичного складу мови. У цих описах реалізуються різні, дуже відмінні концепції, випробовуються різні прийоми й методи. Таке багатство концепцій і методів — явище саме по собі позитивне: воно дає змогу розглядати мовні категорії і їх зв'язки з різних точок зору, з різних позицій, і бачити те, що раніше часто залишалося непомітним. Сама по собі мова припускає такі різні, часто взаємовиключаючі дослідницькі підходи. Автори „Російської граматики“

знають, що поряд з їх концепцією, з обраними ними принципами інтерпретації матеріалу можуть і повинні існувати й розвиватися інші концепції та інші методи; важливо лише, щоб при цьому досягалися мета адекватного відображення мовного стану, строгості й несуперечливості опису" [11, с. 37].

Література

1. Аврорин В.А. Проблемы изучения функциональной стороны языка (К вопросу о предмете социолингвистики). — Л.: Наука, 1975. — 275 с.
2. Вендина Т.И. Словообразование как источник реконструкции языкового сознания. // Вопросы языкознания. — 2002. — № 4. — С. 437.
3. Вишняцкий Л.Б. Происхождение языка: Современное состояние проблемы // Вопросы языкознания. — 2002. — № 2. — С. 48-69.
4. Гамкрелидзе Т.В. Об одной лингвистической парадигме // Вопросы языкознания. — 2005. — № 2. — С. 3-7.
5. Зеленько А.С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми та процедури дослідження мови. — Луганськ: „Альма-матер”, 2002. — 276 с.
6. Мигдал А. Нильс Бор — физик и философ // Наука и жизнь. — 1985. — № 12. — С. 10-27.
7. Николаева Т.М. Скрытая память языка: попытка постановки проблемы // Вопросы языкознания. — 2002. — № 4. — С. 25-41.
8. Сержим Катерина Дискурс як соціолінгвальне явище: Методологія, архітектоніка, варіативність (На матеріалах сучасної газетної публіцистики): Монографія / За ред. В.Різуна. — К., 2002. — 392 с.
9. Степанов Ю.С., Проскурин С.Г. Константы мировой культуры. Алфавиты и алфавитные тексты в периоды двоеверия. — М.: Наука, 1993. — 156 с.
10. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики. — Изд. 4-е, стереотип. — М.: Едиториал УРСС, 2003. — 312 с.
11. Шведова Н.Ю. Русский язык: Избранные работы / Рос. акад. наук; отд-е историко-филол. наук; Ин-т русского языка им. В.В.Виноградова. — М.: Языки славянской культуры, 2005. — 640 с.

Статья поступила в редакцию 10.03.2006 г.

УДК 81-115

Н. Г. Иванова

О ТИПАХ ДИСТАНТНОЙ МЕЖЪЯЗЫКОВОЙ СВЯЗИ И ЕЕ ВОЗМОЖНЫХ ПРОЯВЛЕНИЯХ

Основная цель настоящей статьи — показать специфику образования двухкомпонентных дериватов с компонентом *-ОНИМ*, содержащих препонент латинского происхождения.

Это обуславливает необходимость решения определенных практических задач (отобрать необходимую группу лингвистических терминов, этимологизировать составляющие их элементы) и раскрытия некоторых теоретических вопросов, касающихся установления и характеристики типа межъязыковой связи, возникающей между терминоэлементом (далее — ТЭ) и его этимонам, и ее возможных проявлений.

Отметим насущность обращения к языку-источнику в целях установления связи семантики современного терминоэлемента¹ со значением его этимона, поскольку, как известно, «терминологизированную единицу и исходный этимон античных языков разделяет изрядная семантическая дистанция» [4, с.185]. Подобный анализ назван нами векторно-семантическим, т.к. описывает исходную точку и конечный результат «изрядной семантической дистанции» [4, с. 185] (сло-

¹ Терминоэлементами (ТЭ) в данной работе считаются «латино-греческие компоненты в искусственно созданных терминах» [4, с.102]